

O‘ZBEKISTONDA YETISHTIRILAYOTGAN MAHALLIY YOG‘OCH MATERIALLARINING XUSUSIYATLARI.

Dots, Davlyatov Shoxrux Muratovich, Assistent, Solijonov Foziljon Sodiqjon o‘g‘li,
Farg‘ona politexnika instituti, (O‘zbekiston)
f.s.solijonov@ferpi.uz, davlatshoh@inbox.ru.

Annotatsiya: O‘zbekiston Respublika Vazirlar Mahkamasi “Respublikada tez o‘sovchi va sanoatbop paulovniya daraxti plantatsiyalarini barpo qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020 yil 27 avgustdagi 520-sonli qaroriga muvofiq Hunarmandchilik va ishlab qurilish ishlab chiqarishi rivojlantirish maqsadida qurilish materiali hisoblangan yog‘och materiallari xususiyatlari va mustaxkamlik xossalarini tadqiq etish.

Kalit so‘zlar: Mustaxkamlik, olovbardoshlik, suv shimuvchanlik, namlik, zichlik, paulovniya, oq terak, Kaliforniya teragi, tog‘terak, korroziya, qarag‘ay, eman.

Respublikada hunarmandchilik, qurilish materiallari, yog‘och va yog‘och qirindili xomashyo ishlab chiqarishni rivojlantirish, mebel sanoatida yog‘och mahsulotlariga bo‘lgan ehtiyojni qondirish, import hajmini keskin kamaytirish, shuningdek, aholini muqobil energiyaga bo‘lgan ehtiyojini qondirish maqsadida O‘zbekiston Respublika Vazirlar Mahkamasi “Respublikada tez o‘sovchi va sanoatbop paulovniya daraxti plantatsiyalarini barpo qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020 yil 27 avgustdagi 520-sonli qaror qabul qildi. Bunga ko‘ra yog‘och va yog‘och qirindili xomashyo ishlab chiqarishni yetarli xomashyo bilan ta‘minlash, mebel va pellet ishlab chiqarish sanoati samaradorligini oshirish maqsadida paulovniya plantatsiyalarini barpo etish uchun har bir loyihaga 100 gektardan kam bo‘lmagan yer maydoni ajratiladigan, hamda O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi soha olimlarini jalb qilgan holda, paulovniya daraxtining biologik xususiyatidan hamda hududlarning tuproq-iqlim sharoitidan kelib chiqib, paulovniya plantatsiyalarini tashkil etish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar berishi nazarda tutilgan. Qarorga muvofiq, suv tanqis, yer osti suvlari 30 metrdan pastda joylashgan foydalanilmayotgan zaxira maydonlarda hamda o‘rmon fondining suv tanqis yoki tuprog‘i sho‘r bo‘lgan yerlarida sinov tariqasida 2020-2024 yillarda paulovniya plantatsiyalari tashkil qilinadi. Qarorga ko‘ra, belgilangan yillarda respublika bo‘yicha paulovniya plantatsiyalarini tashkil etish orqali 4000 gektar zaxira yerlarda 2 mln 990 ming dona hamda 1000 gektar o‘rmon fondi yerlarida 747 ming 500 dona paulovniya daraxti ko‘chatlarini yetishtirish nazarda tutilgan. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar hokimliklari tomonidan talabgorlarga paulovniya yetishtirish uchun yer uchastkalari ijara huquqi asosida ajratiladi. Paulovniya plantatsiyalari barpo etish uchun har bir loyihaga 100 gektardan kam bo‘lmagan yer maydoni ajratiladi. Shuningdek, 2021 yildan boshlab har yili o‘tkaziladigan innovatsion g‘oyalar haftaligi doirasida pavlovniya daraxti va undan olingan mahsulotlar namunalari bilan ishlab chiqaruvchi tadbirkorlar va fermerlar keng miqyosda tanishtirib boriladi. [1]

O‘zbekistonda qurilish sohasida yog‘och materiallariga bo‘lgan extiyoj juda yuqori va oshib bormoqda. Mazkur qaror va ko‘rilayotgan chora tadbirlarni shuningdek, O‘zbekistonda yog‘och materiallariga bo‘lgan extiyojlarni inobatga olgan holda nafaqat paulovniya balki, boshqa mahalliy yog‘och materiallarini ham nazariy va eksperimental tadqiq etish orqali ushbu materiallarni qurilish sohasiga keng miqyosda tadqiq etish muhim o‘rin egallaydi. [3]

O‘zbekiston Respublikasida hozirgi kunda mahalliy yakka tartibdagi qurilishlarda Kaliforniya teragi, oq terak, tog‘ teragi kabi mahalliy yog‘och materiallari ham keng miqyosda qo‘llanilib kelinmoqda. Ushbu yog‘och materiallarini mustahkamlik, olovbardoshlik xususiyatlarini tadqiq etish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Paulovniya – dunyoda eng tez o‘sovchi manzarali, yog‘ochi sifatli, qurilishda ishlatiladigan daraxt hisoblanadi. Paulovniya yog‘ochi tez quriydi va vazni yengil bo‘ladi. Qiyoslash uchun – eman daraxti yog‘ochining bir kub metri o‘rtacha 850 kilogramm,

qaragʻayniki 485 kilogrammni tashkil etsa, paulovniyada bu koʻrsatkich koʻpi bilan 285 kilogrammga yetishi mumkin. Mustaxkamligi va uzoq yillar foydalanish mumkinligi tufayli paulovniya yogʻochidan shift, eshiklar, javon, stol va stullar tayyorlashda keng qoʻllaniladi. [6]

1-rasm. Paulovniya yogʻochidan olingan taxta.

2-rasm. Paulovniya daraxti.

Yogʻoch tarkibida suv miqdori va suv shimuvchanligi kamligi uchun yogʻochning korroziyaga chidamliligi yuqori hisoblanadi. Shuningdek, yonish xavfining kamligi muhim oʻrin egallaydi. Bu esa, Oʻzbekistonda quruq issiq iqlim sharoitiga va olovbardoshlik talablariga mos keladi. Xususan, xalqaro amaliyotda paulovniya yogʻochi avtomobilsozlik, samolyotsozlik va kemasozlik singari yirik sanoat tarmoqlarida istiqbolli xom-ashyoga aylantirilmoqda.

Oʻzbekistonda shuningdek, togʻ teragi, Kaliforniya teragi, oq terak kabi yogʻochlar ham yetishtirishmoqda. Ushbu materiallardan hozirgi kunda toʻsin, stropila, ustun kabi konstruksiyalarda keng qoʻllanilib kelinmoqda. Ushbu daraxt turlari ham tez oʻsuvchi, tez quriydigan va yengil hisoblanadi. Lekin mustaxkamligi, suv shimuvchanligi, olovbardoshligi boshqa yogʻoch materiallariga nisbatan past koʻrsatkichlarga ega. Solishtirish uchun qaragʻay, archa, Yevropa va Yaponiya yilgʻochining siqilishdagi hisobiy qarshiligi oʻrtacha $R_c = 140 \frac{kg}{sm^2}$, emanniki $R_c = 182 \frac{kg}{sm^2}$, aksniki $R_c = 210 \frac{kg}{sm^2}$, togʻ teragini esa $R_c = 112 \frac{kg}{sm^2}$ ga teng. Yuqoridagilarga asoslangan holda, mahalliy yogʻoch materiallarini tadqiq etish zarur hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida qurilish ishlab chiqarishiga hamda qurilish sanoatiga tdbiq etish orqali qurilish sohasida sezilarli darajada iqtisodiy samardorlikka erishish mumkin.

3-rasm. Terak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ganiev, A. G. (2021). The Development Of The Doctrine Of Light. "Wave Theory Of Light" Mind Map. In ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 10-12).
2. Рахманбердиев, Г. Р., & Муродов, М. М. (2011). Разработка технологии получения целлюлозы из растений топинамбура. Итисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журналы, (2), 1-11.
3. MURODOVICH, M. M., QULTURAEVICH, U. M., & MAHAMEDJANOVA, D. (2018). Development of Technology for Production of Cellulose From Plants of Tissue and Receiving Na-Carboxymethylcellulose On its Basis. JournalNX, 6(12), 407-411.
4. Primqulov, M. T., Rahmonbtrdiev, G., Murodov, M. M., & Mirataev, A. A. (2014). Tarkibida selluloza saqlovchi xom ashyoni qayta ishlash texnologiyasi. Ozbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyati. Toshkent, 28-29.
5. Murodov, M. M., Rahmanberdiev, G. R., Khalikov, M. M., Egamberdiev, E. A., Negmatova, K. C., Saidov, M. M., & Mahmudova, N. (2012, July). Endurance of high molecular weight carboxymethyl cellulose in corrosive environments. In AIP Conference Proceedings (Vol. 1459, No. 1, pp. 309-311). American Institute of Physics.
6. Murodov, M. M., Xudoyarov, O. F., & Urozov, M. Q. (2018). Technology of making carboxymethylcellulose by using local raw materials. Advanced Engineering Forum Vols. 8-9 (2018) pp 411-412/©. Trans Tech Publications, Switzerland. doi, 10, 8-9.